

STELĂ FUNERARĂ INEDITĂ DE LA TROPAEUM

În 1947, cu prilejul executării unei mici secțiuni pe latura exterioară a zidului cetății Tropaeum, perpendiculară pe cortina de la nord de poarta de est, am descoperit în stratul de dărâmături al zidului constantinian o stelă funerară ruptă în două bucăți, aflată astăzi în Muzeul din Constanța. Piatra fusese zidită cu partea lucrată spre interior în zidul incintei inaugurate în 316 e.n. Ca dovadă este faptul că, în momentul descoperirii, această parte a monumentului purta urme de mortar de var, nisip și mici fragmente de cărămidă.

Monumentul este lucrat din calcar cochilifer de calitate slabă. Folosit ca material de construcție în incinta liciniană, pentru a se potrivi în zidire s-a martelat rama din partea stângă și s-a tăiat extremitatea inferioară. Partea superioară este ruptă neregulat iar relieful rău păstrat.

Dimensiunile pietrei sînt impresionante. Chiar în starea fragmentară în care a ajuns pînă la noi, înălțimea ei este de 1,87 m, lățimea de 0,865 m, grosimea de 0,27 m.

Monumentul, încadrat de o ramă ornamentată cu obișnuitul vrej de viță de vie, din care nu se mai păstrează decît latura din dreapta, era împărțit în trei registre. Registrul inferior, mai adîncit, era rezervat inscripției. Registrul mijlociu are sculptată în basorelief cunoscuta cină funerară, executată destul de stîngaci. Pe o *klîné* cu extremități curbe și ornată cu motivul zig-zagului dublu, sînt înfățișate două personaje masculine, cu barbă și păr cîrlionțat, iar în stînga bustul unei femei cu vâl în jurul capului. În partea dreaptă se vede un bust masculin, mai mic decît celelalte personaje și înapoia extremității curbe a patului.

Întreaga reprezentare are un aspect rustic fiind executată de un meșter cu puțină experiență. Spațiul restrîns în care se înscriu cele patru personaje n-au oferit meșterului posibilitatea de a le înfățișa în poziție întinsă. Este de menționat că partea inferioară a tabloului, fiind complet stricată, nu se mai păstrează nici o urmă din obișnuita masă de ofrande (trapeza) cu, eventual, servul sau servii nelipsiți din asemenea reprezentări.

Fig. 1.

Fig. 2

Registrul superior, separat de cel precedent printr-o bandă orizontală ornamentată cu un vrej stilizat, era ocupat de un alt basorelief, așa cum indică fragmentul de ramă păstrat, din păcate, numai în colțul inferior din dreapta. Orientându-ne după alte numeroase piese similare din Dobrogea¹, aici trebuie să fi fost reprezentat cavalerul trac, divinitate caracteristică în mediul rural autohton din Moesia Inferioară, care ocupă de regulă, atunci când se asociază cu cina funerară, extremitatea superioară.

Începem aici prezentarea sumară a elementelor structurale, ne vom opri mai stăruiitor asupra inscripției. Căci, deși la prima vedere aceasta este o inscripție funerară banală, ea aduce, totuși, câteva elemente interesante de ordin onomastic și istoric.

Textul este dispus pe 11 rânduri bine păstrate, cu excepția primei litere — litera *D* din binecunoscuta invocație *D(is) M(anibus)* și a primelor litere din r. 2. Aici se păstrează clar un *A* inițial, urme slabe din literele *C* și *V*, și, iarăși clar, un *S* final. De observat că între *A* inițial și urmele lui *C* există spațiu suficient pentru trei litere. De reținut, de asemenea că *S* final se află la o depărtare mai mare de urmele lui *V* din cauza unei găuri pe care piatra a avut-o din vechime.

Avem de a face cu prenumele defunctului, *ATTICVS*, asigurat prin același nume în genitiv păstrat clar ca patronimicon în r. 8.

După *Atticus* pe piatră se vede limpede următoarea succesiune de litere: *CECITIAS*, ultima fiind săpată invers, pe mulura cadrului. Acest patronimicon nu ne este cunoscut. Literele se păstrează însă clar. Prin analogie cu unele forme pe care le vom discuta mai jos, având în vedere și mediul etnic în care îl întâlnim, acest nume pare a fi trac.

Un alt nume neîntâlnit pînă acum este femininul *SARBIS* din rîndurile 3—4. În legătură cu grafia, semnalăm formele *CELSI* (r. 4) scris și *CAELSVS* (r. 9), precum și rîndul 11, *POSVERVNT*, scris cu caractere mai mici, pare-se de o altă mină. Lapididul a folosit și ligaturi ca *ET*, *NE*, *AE*, *RE*, *RI*. Înălțimea literelor între 5 și 3 cm.

Citim, așa dar :

	D. M.	<i>D(is) M(anibus)</i>
	A... S CECITIAS	A[tti]cus CECITIAS
	VIX.ANN.LXX'ESAR	vix(it) ann(is) LXX et SAR
	BIS.CELSI.MARITA.EIVS	BIS Celsi marita eius
5	VIX.AN.LX.BENE MERE	vix(it) an(nis) LX benemere
	NTIBVS PATRI	ntibus patri
	ET MATRICASTVS	et matri Castus
	ATTICI.Z.LEG.ET.MAR	Attici Z (centurio) leg(ionis) et Mar
	VCS ETCAELSUS MIL.LEG.XI	cus et Caelsus mil(es) leg(ionis) XI
10	CL'E VALES.FRATRES	Cl(audiae) et Vale(n)s fratres
	POSVERVNT	posuerunt

¹ Cf., de pildă, V. Pârvan, *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, Buc., 1922, passim.

Epitaful a fost pus lui *Atticus CECITIAS*, care a trăit 70 de ani, și soției acestuia (*marita eius* în loc de obișnuitul *uxor*) *SARBIS* a lui *Celsus*, care a trăit 60 de ani, tatălui și mamei ce au binemeritat (această cinstire), de către fii lor *Castus* al lui *Atticus*, centurion al legiunii a XI-a, *Marcus* și *Caelsus*, soldat al legiunii XI *Claudia*, și *Valens*, (împreună) ca frați.

Cum se vede sintem într-o familie de traci, în care numele părinților sînt încă tracice, în timp ce fiii, în număr de patru, au prenume romane comune. deși măcar două dintre ele (*Castus* și *Celsus*) își aveau, probabil, corespondente și în onomastica autohtonă.

Elementele cele mai importante ale acestei inscripții sînt cele două nume tracice *CECITIAS* și *SARBIS*, după știința noastră unicate în onomastica tracă.

În adevăr, în ceea ce privește *SECITIAS*, patronimicul lui *Atticus*, singura analogie ce poate fi adusă este numele unei localități antice din Tracia — *Γεικεθία* sau *Γεικαίτια* — astăzi *Dijnikli*, între *Adrianopole* și *Filippopoli* (*Plovdiv*) — nume dedus din mai multe plăci votive provenind dintr-un sanctuar al cavalerului trac, una dintre ele fiind dedicată lui *Ἀπόλλων Γεικεθιηνός*. Am avea de a face cu un epitet derivat din numele unei localități, care, după *G. G. Mateescu*, putea îmbrăca mai multe variante ².

Ivan Venedikov se ocupă și el de descoperirea de la *Dijnikli*, aducînd unele precizări în ceea ce privește localizarea. Citînd pe *G. I. Katzarov* ³ el situează sanctuarul amintit la *Glava* în apropiere de *Lozen* (*Dijnikli*) ⁴.

Numele mamei — *SARBIS* — este și el necunoscut în inscripții. *Suidas* îl cunoaște ca nume frigian al *Sibiliei*, ceea ce poate constitui un indiciu important ⁵. Numele nu poate fi decît trac. Cunoaștem din inscripții masculinul *Salbis*. Astfel într-o inscripție din *Bulgaria* apare un *Σαλβις Μουκαχέντου* ⁶ iar în alta din *Italia* un centurion din coortele

² *G. G. Mateescu*, *I Traci nelle epigrafi di Roma*, în *EDR*, I, 1923, p. 147. *Mateescu* dă cîteva variante posibile: *Γεικεθία* (-θίος), *Γεικεσα*, *Γεικαί* (-τια, -θια -σα), *Γικέντια*. În tabelul de la 271 este inserată dedicația soldatului pretorian *Ἀρρήλι(ο)ς Μαρκιανός* către *Θεῶ(ι) Ἀπόλλωνι Γεικεθεῖω(ι)*.

³ *G. I. Katzarov*, *Svetiligoeto pri Dijnikli*, *ГІІІВМ* 1925, p. 125.

⁴ *I. Venedikov*, *Le syncrétisme religieux en Thrace à l'époque romaine*, în „*Acta Antiqua Philippopolitana, Studia Archaeologica*“, *Serdica*, 1963, pp. 153—163. Pe una din plăcile votive *Apollo* este numit *Γεικεθιηνός* „Ce qui prouverait qu'il s'agit d'un sanctuaire du Cavalier thrace vénéré dans la région de *Gicethia*. *Giketienos* serait donc l'épithète locale de cette divinité énigmatique“ (p. 160).

⁵ *Zwicker*, *R. E. s.v. Sarbis*.

⁶ *Chr. M. Danov*, *Izvestija, Bulletin de l'Institut Arch. Bulgare*, XI (1927), p. 201, nr. 5 și *G. Mihailov*, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, III, 1101.

pretoriene cu numele SALBI ZIPER⁷. De altfel alternanța între *l* și *r* în numele trace din inscripții nu constituie o excepție. Pot servi ca exemple formele *Aulutra* și *Aurotra*⁸.

Celelalte nume din inscripția noastră cunosc și ele o mare difuziune în lumea traco-romană. Astfel *Celsus* a fost apropiat de tracul *Κερζος*⁹ iar pentru frecvența lui *Castus* s-a emis ipoteza că s-ar explica prin asemănarea cu un nume indigen¹⁰.

În ceea ce privește datarea inscripției, singurul criteriu posibil în acest caz, cel paleografic, nu ne ajută prea mult, iar cel iconografic, din cauza execuției destul de rustice a reliefului, și mai puțin. Monumentul poate fi datat, în linii mari, în epoca Severilor, adică pe la sfârșitul secolului II, începutul secolului III.

Conținutul inscripției este important pentru că arată mediul etnic tragic al regiunii orașului Tropaeum, și, în deosebi, atracția pe care o exercită serviciul militar, în cazul nostru chiar în rândurile legiunii a XI-a Claudia, în sinul populației indigene: unul din cei patru băieți care figurează în inscripție, desigur cel mai în vârstă, ajunsese centurion, altul *miles* în amintita legiune. Odată cu aceasta avem exemplificată concret una din căile de romanizare a autohtonilor, cea mai importantă, după numeroasele exemple întâlnite în Dobrogea, în mediul rural trac.

UNE STÈLE FUNÉRAIRE INEDITE DE TROPAEUM TRAIANI

Résumé

L'objet de la communication présente est une stèle funéraire en pierre calcaire, découverte en 1947 à l'occasion d'un sondage exécuté par l'auteur même au nord de la porte Est de la ville de Tropaeum Traiani. Le monument fût érigé vers la fin du IIe ou le commencement du IIIe siècle par les frères Castus, Marcus, Caelsus et Valens aux parents décédés *Atticus CECITIAS* (?) et *Sarbis Celsi*. Il a été remployé dans la construction de la muraille de Constantin et Lieine, inaugurée en 316. C'est à cette fin que l'extrémité inférieure de la pierre a été taillée, tandis que la partie gauche a été martelée.

La partie supérieure, suffisamment abîmée, était occupée par un bas-relief représentant la banquet funéraire, superposé à un autre, qui devait représenter, conformément à un schéma bien connu en Scythie Mineure, l'Héros Thrace.

Quoique brisée en deux morceaux, l'inscription s'est conservée en assez bon état. Il faut relever d'abord les noms des défunts: *Atticus CECITIAS* (?) et *SARBIS Celsi*, tous les deux inconnus jusqu'ici dans l'onomastique thrace, tandis que les prénoms des fils appartient à l'onomastique romaine provinciale. Cependant *Castus* et *Caelsus* pourraient avoir des correspondants dans l'onomastique thrace.

⁷ CIL, VI, 2759 = Dessau, ILS, 2045.

⁸ CIL, XIII, 6955.

⁹ G. G. Mateescu, *op. cit.*, pp. 117—118

¹⁰ *Ibidem*, p. 109.

Enfin, il faut relever l'importance de l'armée dans la romanisation de la population indigène, car l'aîné des dédicants était déjà *centurio legionis*, le troisième *miles legionis XI Claudiae*.

FINE UNVEROEFFENTLICHTE GRABSTELE AUS TROPAEUM TRAIANI

Zusammenfassung

Gegenstand der vorliegenden Mitteilung ist eine Grabstele aus Kalkstein, die im Jahre 1947 gelegentlich einer vom Verfasser selbst nördlich vom Osttor der Stadt Tropaeum Traiani vorgenommenen Versuchsgrabung freigelegt wurde. Das Denkmal wurde gegen Ende des 2. oder Anfang des 3. Jh. von den Brüdern Castus, Marcus, Caelsus und Valens zu Ehren ihrer verstorbenen Eltern *Atticus CECITIAS* (?) und *Sarbis Celsi* errichtet. Es wurde beim Bau der im Jahre 316 eingeweihten Mauer von Constantin und Licinius wiederverwendet. Dies war der Zweck, zu dem der äußere Unterteil des Steines behauen worden war, während der linke Teil gehämmert wurde.

Der ziemlich beschädigte Oberteil war durch ein Basorelief eingenommen, das ein Totenmahl darstellte und ein anderes überdeckte, das nach einem in der Scythia Minor sehr bekannten Schema den Helden Thrazius darstellen sollte.

Obwohl die Inschrift in zwei Stücke gebrochen ist, befindet sie sich dennoch in ganz gutem Zustand. Zunächst müssen die Namen der Verstorbenen erwähnt werden: *Atticus CECITIAS* (?) und *SARBIS Celsi*, beides bisher in der thrakischen Onomastik unbekannte Namen, während die Vornamen der Söhne der römischen Provinzialonomastik angehören. Es könnte jedoch sein, daß Castus und Caelsus in der thrakischen Onomastik entsprechende Namen haben.

Ferner muß die Bedeutung des Heeres in der Romanisierung der einheimischen Bevölkerung hervorgehoben werden, denn der älteste der Stifter war bereits *centurio legionis* und der dritte *miles legionis XI Claudiae*.